

De förtrampades vittne

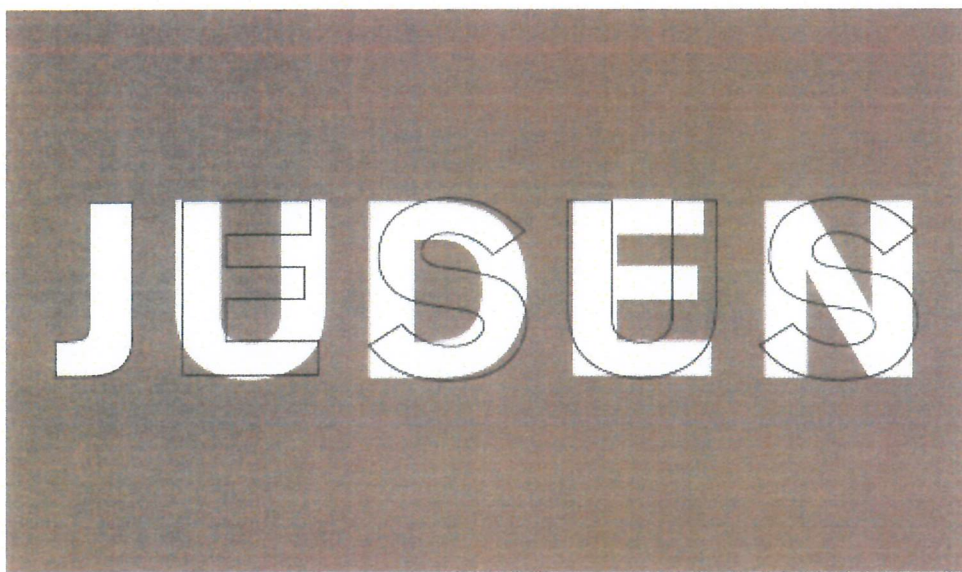
TORTYR Aslı Erdoğan använder aldrig våldet till sin fördel. Hennes roman om världens helvetiska fängelser har en ömhet för det starkaste och det sköraste, skriver Elisabeth Hjorth.

30 oktober 2012 kl 01:00 Prosa Stenbyggnaden Aslı Erdoğan 110 s. Råmus Övers: Ulla Lundström

Vad innebär det att vittna från samtiden? Aslı Erdoğan skriver vittneslitteratur från världens botten. Med ”Stenbyggnaden” ställer hon återigen läsaren inför såväl pågående outhärdliga sanningar som en förtärande skönhet vilken tycks handla om ren överlevnad.

De två böckerna av Erdoğan som finns på svenska sedan tidigare är ”Staden i den röda kappan” och ”Den mirakulöse mandarin”. Den som läst henne vet att hon är en av de absolut främsta. Hennes romaner absorberar världen med en kärlek som gränsar till vanvett, dess vandrande gestalter får sina gränser nedtrampade och genomkorsade på ett sätt som gör språket nytt och aldrig för ett ögonblick lämnar solidariteten med en nedtrampad värld.

”**Stenbyggnaden**” är en bok om världens alla helvetiska fängelser, en bok om våld, och därmed riskabel. Den tortyr som helst förträngs ur helskinnade medvetanden är frestande att förvandla till litteratur, men svår att inte komprometteras av. Erdoğan har aldrig vänt våldet till sin fördel.

I slutet av september i år skriver hon på Svenska Pens ”Dissidentbloggen” om de många massgravar som hittats i Turkiet. Helt nyligen upptäcktes ett gruvschakt där ihjältorterade och brända tonåringar kastats ner och täckts av stenar.

En blålila barnkropp som identifieras av de anhöriga.

I ”**Stenbyggnaden**” ekar dessa röster. Det är en märklig byggnad som Erdoğan har rest, där varje sten är knådad till skimrande hårdhet och fogad till nästa och nästa i en sådan täthet att jag tappar andan, går vilse, blir stående i en mening en lång stund som paralyserad.

Den lyriska labyrinten är full av formuleringar att citera. ”Jag stoppar stjärnan, som fallit just den här natten som är min, i fickan, jag skrubbar den ren, och lindrar dess sår genom att smeka den i

timmar.” Det enastående språket görs rättvisa av Ulla Lundströms omsorgsfulla översättning.

Erdoğan skildrar den fysiska tortyren, smärtan utan omskrivningar, kroppens sår och bulnader, ärr som aldrig försvinner. (Alla dessa spår som ju finns överallt, också här, i kroppar på tunnelbanan, vid lekplatsen, i mataffären.) Hon skriver om att befinna sig i en värld av askgrå sten där klockorna ”var alldeles blodfyllda efter att ha piskats framåt i det oändliga, de mäktade inte längre med uppgiften att bära alla bördor, de orkade inte ta ett enda steg till.” Tiden står stilla i ett fruktansvärt nu.

Det enda sättet att uthärda i det nuet är att dela sig, att klyvas och leva vidare med olika jag, lika splittrad som de omringkastade orden. Försöken att surra fast sig själv, fånga det skingrade och sönderslagna jaget tillhör bokens centrala teman och gestaltar följderna av att beröva en människa det enda hon har som är hennes särskilda, egna existens.

Aslı Erdoğan skriver också magiskt vackert om ängeln som kom för att leva bland människorna, men fick vingarna avhuggna och bara lämnade blicken kvar. Hon skriver om sådana som blivit dårar av tortyren, om barnfångar som sjunger en överjordisk sång. Genom allt dröjer en uppmärksam ömhet vid det allra starkaste och sköraste på jorden.

Publicerad 5 november 2012 Uppdaterad 5 november 2012

Textstorlek

Tipsa Skriv ut

Hyllad. Asli Erdogan har trots sin regimkritik fått en av Turkiets förnämsta litterära utmärkelser för "Stenbyggnaden" som nu kommer i svensk översättning.

Turkisk partikelstorm

Den exilturkiska författaren Asli Erdogan drar ner läsaren i en virvlande malström. Hennes nya roman "Stenbyggnaden" handlar om människor i diktaturens grepp. Lysande, konstaterar vår recensent Stina Berglin.

Relaterat

Fakta

Ny bok

Asli Erdogan

"Stenbyggnaden"

Övers. Ulla Lundström

(Rámus förlag)

Det börjar med att stava. Man använder bokstäverna, och berättar. Det stavas H A Y A T. Liv. Det är viktigt att göra det rätt. Missar man en bokstav trillar livet som förbi, rinner mellan fingrarna. Den turkiska författaren Asli Erdogan skriver i sin bok "Stenbyggnaden" om att försöka greppa sanningen. Den som inte består av hårda fakta uttalat ur diktatoriska munnar, utan den sanning som är som ett mummel, ett nynnande, som sanden mellan fingrarna.

Stenbyggnaden tornar upp sig redan i inledningen. Sten på sten, och vad finns innanför väggarna? Sten. Och så ställs man inför frågan, vad finns utanför? Vad är det som egentligen skiljer fångenskap, fysisk fångenskap, från det andra? Utanförskapet, eller det att vara fången fast fri framför en varm kamin och en tv. *"Jag försvann mellan bokstäverna A, H, Y, och T, vilka inte längre hade någon betydelse när de stod var för sig. /.../ Jag visste att jag aldrig mer skulle lämna stenbyggnaden."*

Detta är lysande prosa, kanske lyrik, och den är svår att beskriva, den måste läsas. Hur kan man skriva om det som hänt, om det som känns, utan att använda just de ord, som användes? Alltså deras språk. Det är som att berättaren behöver sitt eget helt och hållet.

Romanen börjar med en lugnare inledning för att sedan eskalera till total storm och upplösning, sedan följer åter ett lugn efteråt.

Jaget i berättelsen blir offer för stenbyggnaden. Tortyren. Det enda sättet att hantera det blir att splittra jaget, dela upp och gömma undan den lilla innersta spillran. Den de aldrig ska få komma åt. Och den flätas, tvinnas in, längre in, gömd bakom år. Det lilla oskadda kanske finns där, men kanske förlorat ändå. *"Jag tänkte att jag måste försöka rädda allt som gick att rädda efter mig, innan himmel och jord förenades med varandra, snabbt måste jag rafsra ihop allt skräp med olika stavelser och bokstäver som kastats till höger och vänster i den väsande stormen, jag måste rädda allt som gick att rädda."*

Karaktärerna som figurerar i berättelsen görs mer vidunderliga än mänskliga. De har inga vanliga namn. De är A. De är Ängeln. De är de som på olika sätt är fångna. De är de som står ut, eller inte, för att de måste. De är de som lämnar sina sista blickar, både på berättaren och läsaren.

Just det med blickarna är återkommande och brännande. Det är en önskan om att få slippa se, slippa bli sedd, men även en önskan om det precis motsatta.

Språket är säkert, virvlande och vimmelkantigt, med en helgjuten metaforik. Man dras med ner i språket som i en malström, men just när man tror att man förlorat sig helt, kommer punkter av klarhet, stormens öga kanske, där man får nya bilder uppmålade för sig. Då får man landa ett slag, för att sedan fångas upp av ordströmmen, som är Erdogans kompromisslösa vilja att berätta genom känslor och metaforer.

Hon skriver om är människor i fångenskap, i en diktatur, innanför eller utanför fängelset. En diktatur, eller en stor censur av mänskligt liv. Men texten begränsar sig inte endast till det turkiska samhället utan det är något mer allmängiltigt som också finner sin plats i orden.

Asli Erdogan är från början partikelfysiker, verksam vid Cern. Hon är född i Turkiet men lever numera i Schweiz, i exil av politiska skäl, bland annat på grund av sin medverkan i den kurdiska tidskriften Özgür Gündem. "Stenbyggnaden" har trots detta tilldelats ett av Turkiets främsta litterära pris. Två titlar har tidigare utkommit på svenska, "Dem mirakulöse mandarinan" och "Staden i den röda kappan".

Stina Berglin

Publicerad 7 november 2012 kl. 04:00

In i labyrinten

Bildmaterial

Asli Erdoğan.

boken **Turkiska Asli Erdoğan** introducerades för svensk publik 2008, när det lilla Malmö-förlaget Rámus översatte och gav ut romanen "Den mirakulöse mandarinen", vilken två år senare följdes av den hyllade "Staden i den röda kappan". Nu är Erdoğan åter aktuell på svenska med texten *Stenbyggnaden*.

Jag väljer medvetet ett så vagt ord som "texten" för att beskriva Erdoğan's prosa, eftersom den rent genremässigt är svårplacerad. Baksidestexten försäkrar att det rör sig om en roman, men själv är jag inte så säker – snarare skulle jag beskriva detta som övervuxen prosalyrik. Lite som en trädgård där gräset inte blivit klippt på något decennium. Eller två.

Det är hur som helst en text som ställer höga krav på sin läsare. Att ta sig an "Stenbyggnaden" är som att i mörker treva sig fram genom en labyrint – man letar febrilt efter en lysknapp och undrar hela tiden om man inte borde söka sig tillbaka mot ingången istället. För man hittar inte, och då och då stöter man emot en del obehagliga saker där i mörkret.

Plötsligt har någon fått tänderna utslagna, och någon verkar vilja ta livet av sig. Men vem, och varför, och hur?

Ingen verkar riktigt veta, inte ens de berättande rösterna (rösten?), vilka själva undrar varifrån skrik i natten kommer, "skrik som tilltar i styrka och drar dig allt djupare in i mörkret, som pressar upp dig mot muren".

Och vad är det för mur?

Titelns stenbyggnad är ständigt närvarande i texten som en avgränsning – en plats där vissa inte släpps in och andra inte släpps ut.

Att Erdoğan själv lever i exil och av politiska skäl inte kan återvända till Turkiet kan måhända vara relevant för att förstå stenbyggnadens metaforiska betydelse. Byggnaden tycks också kopplad till svek och skuld känslor – som om någon hålls fängslad där av den smärta de orsakat någon annan. Om denna smärta är fysisk eller känslomässig är högst oklart.

Liksom "Staden i den röda kappan", där huvudpersonen skriver på en roman i romanen, är "Stenbyggnaden" bebodd av figurer som skriver, eller i alla fall försöker uttrycka sig; Erdoğan's prosa är fylld av metakommentarer vilka ständigt ifrågasätter möjligheten att alls skriva texten.

Här beskrivs en av personerna som "ett enda långt poem över människans utsatthet. En lång obegriplig dikt som det var omöjligt att få slut på", och i en epilög beklagar berättaren sin oförmåga

att hitta ”en ram till berättelsen och att sætta in den i sitt tidsmæssiga sammanhang”. Erdoğan's text förbryllar alltså inte bara läsaren utan även sig selv.

Erdoğan förbryllar förvisso, men det finns ljusglimtar i den mørke labyrinten. Här och där lyser prosan opp av briljanta och vassa formuleringar, och här finns sterke bilder som kommer att drøja sig kvar.

Ändå vill jag råda läsaren att nærma sig ”Stenbyggnaden” med viss försiktighet – selv har jeg ännu inte hittat ut ur textlabyrinten, og det är väldigt mørkt här inne. Någonting slog just mot mitt ben.

Fotnot: Annika J Lindskog är samma kritiker som skrivit för oss under många år under namnet Annika J Hagström.

Stenbyggnaden

Asli Erdoğan

Översättning Ulla Lundström

Råmus

Annika J Lindskog

«Steinbygningen»

Fredrik Wandrup

fwa@dagbladet.no

BOK: Den tyrkiske forfatteren Asli Erdogan (45) har bodd utenlands siden høsten 2011. Hun flyttet fra Istanbul etter at regimet gjennomførte gjentatte aksjoner der journalister og intellektuelle ble arrestert. Erdogan er en modig skribent. Som den eneste ikke-kurdiske medarbeideren har hun vært spaltist i den kurdiske avisen Özgür Gündem, som har fått en rekke av sine redaktører og skribenter arrestert. I en mail jeg mottok forleden dag, understreker hun at hun ikke er frivillig i eksil. Hun forlot landet rett før en rekke av hennes kolleger ble arrestert. 80 journalister sitter fengslet i Tyrkia for tida, og selv har Erdogan mottatt utallige trusler etter sin åpne kritikk av regimet.

Et halvt år før hun forlot Tyrkia, var Asli Erdogan på Norsk Litteraturfestival og snakket om forholdene i hjemlandet. I høst gjorde hun det samme i Frankfurt. Tidligere er to av hennes bøker kommet på norsk, «**Huset med den røde kappa**» og «**Den mirakuløse mandarin**». Nå kommer nummer tre, «**Steinbygningen**», oversatt av Gunvald Andreas Ims. Der finner vi følgende:

«Du står aleine, kjenner smertene, står stivt oppreist. Du befinner deg hinsides alt håp og all fortvilelse, hinsides godt og vondt. De utslitte armene dine henger ned langs sidene som to skutte vinger. Som en kald luftstrøm slår det siste frie landet deg i ansiktet. En vind fylt av evighet sprer håret ditt.»